

Parens patriae en prudentie Grondslagen van jeugdbescherming

Ido Weijers

Mijnheer de Rector Magnificus,
Mevrouw de algemeen directeur van de Raad voor de Kinderbescherming,
Geachte aanwezigen,

In 1900 sprak Ellen Key de hoop uit dat in de voor haar liggende 20e eeuw heel veel maatschappelijke aandacht naar kinderen zou gaan. Barnets århundrade: een eeuw van het kind. In ons land kondigde deze eeuw van het kind zich meteen duidelijk aan met de introductie van de leerplicht en de aanvaarding van de kindwetten in 1901.

Vooralsnog ziet het er niet naar uit dat de 21e eeuw het predikaat ‘tweede eeuw van het kind’ zal gaan krijgen. Kijk bijvoorbeeld naar zoets elementairs als onze stedenbouwkundige omgeving. Scholen, speelpleinen en kindvriendelijke ideeën zijn daarin volstrekt marginaal en sluitpost op de begroting. Of kijk naar het jeugdstrafrecht, het terrein waar ik me de afgelopen 15 jaar vooral mee heb bezig gehouden en dat direct te maken heeft met ons onderwerp, de kindbescherming. U zult overigens merken dat ik de termen kind- en jeugdbescherming door elkaar gebruik.

Er wordt niet getornd aan de pedagogische inzet van ons jeugdstrafrecht, maar toch zien we de laatste jaren dat op belangrijke punten onvoldoende recht wordt gedaan aan de aparte status van jeugdigen in het strafrecht. Denk bijvoorbeeld aan de afname en opslag van DNA. Het is verontrustend dat hierbij geen rekening wordt gehouden met de leeftijd van de betrokkenen. Of denk aan het recente kabinetsvoorstel voor een ‘adolescentenstrafrecht’. Aan de ene kant valt de aandacht die daarin wordt geschonken aan jongvolwassen delinquenten zonder meer toe te juichen; aan de andere kant lijkt het voorstel ook in te houden dat zelfs nog makkelijker dan voorheen het hele arsenaal aan sancties uit het gewone strafrecht kan worden ingezet bij de berechting van 16- en 17-jarigen. Dat is op principiële gronden aanvechtbaar, maar er is ook geen goede reden voor. Het aantal jeugdige daders neemt immers niet toe maar af.¹

Wat betreft de jeugd en de opvoeding zien we in ons land een aantal zorgelijke ontwikkelingen. Zo leeft ruim 6% van de Nederlandse jeugd in armoede en is bijna een op de tien van alle Nederlandse jongeren wegens geldgebrek niet in staat tot volwaardige maatschappelijke participatie.² Met de crisis en met de bezuinigingen dreigt dit probleem nog groter te worden. Een deel van de jeugd houdt er een ongezonde levensstijl op na. We zijn de afgelopen jaren indringend geconfronteerd met enkele schokkende geweldadige drama's in de gezinssfeer en met incidenteel zeer ernstig misbruik in de kinderopvang. Eveneens zorgelijk is het feit dat we meerdere zeer problematische jeugdgroepen en ernstig ontsporende en criminele jongeren kennen en dat sommigen van hen soms afschuwelijke gewelddaden plegen.

Maar als we willen weten hoe het er voor staat met de Nederlandse jeugd moeten we niet alleen naar deze zorgelijke ontwikkelingen kijken en ons zeker niet beperken tot de gebeurtenissen die vaak wekenlang intensieve media-aandacht hebben gekregen en daarmee onze beeldvorming ingrijpend hebben beïnvloed. Om een klein voorbeeld te geven: op grond

---

¹ S.N. Kalidien & N.E. de Heer-de Lange (red.) (2011) *Criminaliteit en rechtshandhaving 2010: ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag, WODC/ CBS; verg. A.M. van der Laan & M. Blom (2011) *Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010*, Den Haag: WODC/ CBS.

² F. Bucx (red.) (2011) *Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland*, Den Haag: SCP.

van de bovenmatige aandacht voor gruwelijke geweldsdaden heerst het beeld van alsmaar toenemende levensdelicten onder jongeren, terwijl die cijfers al jaren constant zijn en het aantal daarbij betrokken jongeren jaarlijks meestal onder de 10 blijft.³ Dat zijn stuk voor stuk afschuwelijke feiten, maar daarom geven ze nog geen aanleiding tot alarm.

Als we ons een totaalbeeld proberen te vormen en daarbij vooral naar de meer objectieve indicatoren kijken, kunnen we niet anders dan constateren dat het in het algemeen in ons land juist heel goed gaat met de jeugd en met hun opvoeding. 15 jaar geleden constateerden Rispens, Hermanns en Meeus dat de gezinsopvoeding in Nederland, ik citeer, zich voltrok 'volgens het boekje'.⁴ Recente studies concluderen eveneens dat het met de kinderen in Nederland goed gaat en dat slechts een zeer klein percentage te maken heeft met een opeenstapeling van problemen.⁵ Een interessant detail is dat de tijd die ouders in Nederland besteden aan de opvoeding en zorg voor hun kinderen de afgelopen 30 jaar bijna is verdubbeld.⁶ Samen met de Scandinaviërs besteden Nederlandse ouders de meeste tijd aan zorg voor hun kinderen.⁷

Degenen onder u die geregeld naar de rapporten van het Sociaal Cultureel Planbureau over *De sociale staat van Nederland* kijken, weten dat ons land heel goed scoort op indexen van geluk en welbevinden.⁸ Veel minder bekend is de grote internationale vergelijkende Unicef-studie naar het welzijn van het kind in 22 welvarende landen.⁹ Het betreft natuurlijk geen WK voetbal en het leent zich al evenmin voor heftige publieke emoties en heeft dus ook nauwelijks media-aandacht gekregen, maar het is toch wel van belang om te constateren dat ons land daarin op de eerste plaats staat! Het is verbazingwekkend hoe vaak Engeland en de Verenigde Staten ons ten voorbeeld worden gesteld en dat er nog altijd vooral in die landen op zoek wordt gegaan naar inspirerende voorbeelden om ontspoorde grote stadsjeugd en ouders die hun kinderen verwaarlozen aan te pakken. Juist die twee landen bungelen helemaal onderaan op de lijst van 22 wat betreft positief perspectief voor kinderen, van gezondheid en onderwijs tot veiligheid en tot zich gelukkig voelen.

Nederland staat dus fier bovenaan. Dit is toch wel een heel aardige reden om trots op Nederland te zijn. De ironie van het lot wil echter dat we de laatste tijd doen alsof we helemaal geen reden tot trots hebben! Hier zien we het eigenaardige verschijnsel dat we het beter hebben dan ooit en dat een ruime meerderheid van de Nederlanders ook tevreden en optimistisch is voorzover het hun eigen situatie betreft, maar ontevreden en somber is over de algehele situatie en de toekomst van ons land. Lijnrecht tegenover de feiten bestaat er wat betreft de jeugd bij velen het gevoel dat we ons op dit moment grote zorgen zouden moeten maken, niet om onze eigen kinderen maar om de jeugd in het algemeen, dat we jaren hebben verdaan met pappen en nathouden en dat we nu moeten ingrijpen, zelfs 'keihard' ingrijpen, met onconventionele middelen. Die stemming, dat vage gevoel van urgentie, van moeten doorpakken, niet treuzelen maar bij het minste of geringste stevig ingrijpen om erger te voorkomen, vormt een serieuze bedreiging voor de kindbescherming. Het is vooral tegen de achtergrond van deze merkwaardige onheilsstemming, dat een bezinning op de grondslagen van de kindbescherming geboden is.

Toch is het niet alleen kommer en kwel. Dit is ook een mooi moment om een oratie vanwege een leerstoel Jeugdbescherming te mogen houden! We discussiëren op het moment

---

³ P. Nieuwbeerta, P.H. van der Laan e.a. (2005) Minderjarigen en moord en doodslag: een eerste verkenning van prevalentie, achtergronden en afhandeling, *Tijdschrift voor Familie en Jeugdrecht* 27, 7/8, 162-168.

⁴ J. Rispens, J.M.A. Hermanns & W.H.J. Meeus (red.) (1996) *Opvoeden in Nederland*, Assen: Van Gorcum.

⁵ E. Zeijl, M. Crone e.a. (red.) (2005) *Kinderen in Nederland*, Den Haag/ Leiden: SCP/ TNO; J. Stevens, E. Pommer e.a. (red.) (2009) *De jeugd een zorg*. Den Haag: SCP.

⁶ F. Bucx (red.) (2011) *Gezinsrapport*, Den Haag: SCP, 104.

⁷ M. Cloin, C. Kamphuis e.a. (red.) (2011) *Nederland in een dag*, Den Haag: SCP, 55.

⁸ Vergelijk R. Bijl, J. Boelhouwer e.a. (red.) (2011) *De sociale staat van Nederland 2011*, Den Haag: SCP.

⁹ Unicef (2007) *An overview of child well-being in rich countries*, Florence: Innocenti Report Card 7.

immers over een vergaande herziening van de kinderbeschermingsmaatregelen, waarbij nog veel onduidelijk is, getuige ook het symposium dat eerder deze middag aan de oratie vooraf ging. Deze oratie biedt dus een aardige gelegenheid om daar iets over te zeggen. Ik zal dan ook zeker van die gelegenheid gebruik maken, ook al staat de wetsherziening niet centraal in mijn verhaal. Ik wil het vandaag immers met u hebben over het belang en de betekenis van een prudente overheid op het terrein van de opvoeding.

Uitgangspunt van kinderbescherming: het schadebeginsel

Al generaties lang kennen wij grote collectieve en individuele verschillen van inzicht op het gebied van de opvoeding. Tijgermoeders tegenover wollensokkenvaders, tolerante tegenover strenge opvoedingsstijlen, nadruk op presteren of op genieten, beroepsvorming of burgerschapsvorming, er kan gemakkelijk een lange reeks verschillen in opvoedingswaarden, -doelen en -middelen worden opgesomd.¹⁰ Dat is zeker niet typerend voor de 21e eeuw. In vorige eeuwen was er misschien iets minder variatie, maar de tegenstellingen waren niet minder groot. Denk aan de schoolstrijd en denk bijvoorbeeld aan de felle meningsverschillen tussen de mensen van het Reveil met hun nadruk op erfzonde en een strenge benadering van het kind, en de Verlichte geesten die zich verenigden in de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die geloofden in de natuurlijke interesse en neiging tot het goede van het kind en die hechten aan pedagogische tolerantie.¹¹ Al eeuwenlang kennen we in ons land allesbehalve consensus en uniformiteit op het gebied van de opvoeding.

De vraag is en was altijd hoe met deze pluriformiteit en fundamenteel meningsverschil om te gaan? Nu bevinden wij ons in de aangename situatie dat onze wetgever altijd sterk doordrongen is geweest van deze feitelijke diversiteit met betrekking tot de opvoeding. Onze wetgeving betreffende de kinderbescherming is in hoofdlijnen tot stand gekomen aan het begin van de 20e eeuw met de Kinderwetten - dat wil zeggen midden in de verzuiling. En die wetgeving maakt precies duidelijk voor welke lijn in ons land is gekozen. Er is gekozen voor een prudente overheid, die zich terughoudend opstelt waar het gaat om pedagogische waardeoordelen, maar die tegelijkertijd wel een heldere grondslag kent voor mogelijk ingrijpen in de opvoeding, namelijk waar het aantoonbaar ernstig mis dreigt te gaan.

Ook midden in de verzuiling, waarbij over ongeveer alles werd gedacht in ideologisch gescheiden kampen, kon men elkaar moeiteloos vinden in de gedachte dat de staat moet ingrijpen als de ontwikkeling en gezondheid van het kind ernstig worden bedreigd.¹² Aldus koos men voor wat we tegenwoordig aanduiden als een 'smalle' liberale moraal. Die smalle politieke moraal heeft enerzijds een pacificerende taak richting grote verschillen in pedagogische opvattingen om van daaruit anderzijds met kracht en precisie te kunnen formuleren waar we het over eens zijn en wanneer de overheid dus moet bijsturen of ingrijpen op het uiterst gevoelige terrein van de opvoeding. De ontzuiling en de algehele individualisering in de afgelopen halve eeuw zijn gepaard gegaan met een toenemende maatschappelijke waardering voor persoonlijke preferenties en individuele keuzevrijheid, die de staat zeker geen ruimte laat voor een bredere politieke moraal op dit gebied.

---

¹⁰ A. van den Broek, R. Bronneman-Helmers & V. Veldheer (red.) (2010) *Wisseling van de wacht*, Den Haag: SCP. De belangrijkste verschillen lijken vooral samen te hangen met verschil in opleiding en in geloof, p.84.

¹¹ Zie I. Weijers (2001) *De creatie van het mondige kind. Geschiedenis van pedagogiek en jeugdzorg*, Amsterdam: SWP.

¹² Verg. G.W. Brands-Bottema (1988) *Overheid en opvoeding. Onderzoek naar de motivering door politieke partijen van formele wetgeving of pogingen daartoe, betreffende de overheidsbemoeiingen met de verzorging en opvoeding van kinderen door hun ouders, in de periode 1870-1987*, Arnhem: Gouda Quint.

Maar, zult u wellicht tegenwerpen, inmiddels beschikken we toch over een ‘opvoedingscanon’?¹³ Wijst dat dan niet op een brede consensus over onze belangrijkste opvoedingsideeën? Het antwoord is: nee. In de Haagse canon vindt u namelijk helemaal geen inventarisatie van zoiets als ‘onze Nederlandse opvoedingswaarden’, al wordt dat soms wel gesuggereerd, ook door de auteurs. Deze opvoedingscanon is een vlot geschreven vademecum met een heel scala aan wetenschappelijke feiten, weetjes en inzichten omtrent de ontwikkeling van kinderen en enkele *do’s* en *don’ts* omtrent pedagogische vaardigheden. Wie echter denkt dat uit feiten eenvoudigweg doelen en waarden zijn af te leiden vergist zich in het probleem dat in de filosofie kortweg wordt aangeduid als het ‘*is/ ought probleem*’. Kortom, deze opvoedingscanon laat geheel onverlet dat in Nederland nog steeds zeer uiteenlopend wordt gedacht over opvoedingsdoelen en -waarden.

Wat dient nu precies de rol van de staat te zijn gegeven deze pedagogische dissensus? Ik begin voor een basale afbakening en eerste antwoord op deze vraag met een voorbeeld. Dat betreft de recente poging van de minister van Onderwijs om een debat op gang te brengen over de betrokkenheid van de ouders bij de school. Daar is op zich niks mis mee; daar moet, rekening houdend met zeer verschillende sociale situaties en met respect voor uiteenlopende overtuigingen, open over gediscussieerd kunnen worden. Iets anders is de vraag of de betrokkenheid van de ouders bij de school contractueel moet worden vastgelegd, zoals de minister in één adem voorstelde. Het zou prettig zijn als gesprekken tussen school en ouders resulteren in afspraken, maar waarom spreekt de minister hier van ‘contracten’? Waar de politiek begint over contracten zijn fantasieën over sancties nooit ver weg. En daarmee gaan we nu precies te ver. Vandaar de hevige kritiek die de minister meteen over zich heen kreeg. Een liberale overheid dient uiterst terughoudend te zijn met het gebruik van dwang in het kader van een beladen waardengebied als dat van de opvoeding.

Wij hebben zoals gezegd in de achter ons liggende eeuw voor die gevallen waarin dwang jegens de ouders geboden lijkt in de wet een zeer helder criterium ter beschikking gehad, dat in de liberale politieke theorie wordt aangeduid als het schadebeginsel. Er dient en er kan slechts met dwang in de opvoedingssituatie worden ingegrepen als de gezondheid of de ontwikkeling van het kind ernstig wordt bedreigd, als er sprake is van concrete en aantoonbare schade en er serieus risico van herhaling bestaat.¹⁴ Dit is het oriëntatiepunt van onze kindbescherming. Op dit punt concentreert zich onze consensus en we doen er goed aan te erkennen dat onze consensus zich daartoe ook beperkt. Wij zijn het over veel zaken zoals ouderbetrokkenheid bij de school die rechtstreeks of indirect raken aan opvoedingswaarden oneens, maar over het schadebeginsel is geen verschil van mening. Als het schadebeginsel wordt losgelaten en er sancties worden gesteld op het hebben van een fundamenteel andere mening en andere waarden op het terrein van de opvoeding, distantiëert men zich van de liberale politieke moraal.

Logischerwijs komen kindbeschermers zo nu en dan in de verleiding om antwoord te willen geven op de vraag naar een acceptabele opvoeding en zelfs lijstjes op te stellen met criteria waaraan opvoeding zou moeten voldoen. Maar elke poging om die vraag te beantwoorden leidt onvermijdelijk tot een brede politieke moraal op het gebied van de opvoeding met alle meningsverschil of voorbijgaan aan meningsverschil die dat met zich meebrengt. Laten we echter steeds bedenken dat kindbescherming niet draait om de vraag wanneer de opvoeding ermee door kan of ‘goed genoeg’ is, maar om de vraag of er sprake is van concrete schade voor het kind en van een reële kans op herhaling. Dat is de klassieke

---

¹³ R. Diekstra & M. van Hintum (red.) (2010) *De opvoedingscanon. Omdat over kinderen zoveel meer te weten valt*, Amsterdam: Bert Bakker.

¹⁴ Vergelijk D. de Ruyter (1993) *Met recht ingrijpend. Een pedagogisch criterium voor het opleggen van hulp*, dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam; G. Snik, J. de Jong & W. van Haaften (2004) Preventive intervention in families at risk: the limits of liberalism, *Journal of philosophy of education* 38, 2, 181-193.

betekenis van de overheid als *parens patriae*: niet als gids voor goed ouderschap, maar als achtervang in noodgeval.

In het vervolg van mijn verhaal wil ik proberen tot een nadere bepaling te komen van de voorstelling van een prudente overheid op het gebied van de opvoeding. Ik zal het begrip prudentie in deze context nader invullen door het aan de ene kant af te zetten tegen perfectionisme en aan de andere kant tegen preventionisme.

Perfectionisme

Om het probleem van het perfectionisme te verduidelijken kan ik opnieuw het beste beginnen met een voorbeeld. In 1999 stapten drie meerderjarige zusters gezamenlijk naar de rechter, omdat ze vonden dat ze in het verleden door hun vader ernstig waren verwaarloosd en geestelijk mishandeld. Voor die beschuldiging voerden ze de volgende zaken aan: hun vader zou hen in het verleden spontane aandacht hebben onthouden, hun vragen hebben genegeerd, willekeurig een schuldige hebben aangewezen bij onderlinge ruzies, hebben geweigerd de kinderen bij hun naam te noemen en ze hebben aangesproken met ‘hé, jij’ en doelbewust vies en ongewassen door het huis hebben gelopen. De vader, die vijf jaar daarvoor was gescheiden van hun moeder, ontkende de door zijn dochters gestelde gedragingen. De rechtbank bestudeerde de correspondentie, die de drie zusters als bewijs van hun verwaarlozing en geestelijke mishandeling hadden aangedragen en zij maakte daaruit op, dat de vader actief deelnam aan de opvoeding en verzorging van zijn dochters.¹⁵ Volgens de rechtbank had de vader daarmee voldaan aan zijn verplichtingen tot verzorging en opvoeding, zoals in artikel 247 lid 1 en 2 van ons Burgerlijk Wetboek van de ouder wordt verlangd.¹⁶ De dochters legden zich niet bij deze uitspraak neer en gingen in beroep bij het Hof. Het Hof Den Haag bevestigde echter, dat de vader volgens de door de dochters aangedragen documenten had voldaan aan zijn ouderlijke verplichtingen, ‘al was dat’, ik citeer, ‘op een voor de dochters (deels) niet welgevallige wijze.’¹⁷

Niet alle ouders voeden hun kinderen op naar volle tevredenheid van die kinderen. Of misschien moet ik zeggen, dat kinderen altijd wel wat hebben aan te merken op hun opvoeding. En ouders weten over het algemeen best dat ze allesbehalve volmaakt zijn. Een fraai voorbeeld is Pearl Tull, de moeder van Cody, Ezra en Jenny in *Dinner at the homesick restaurant* van Anne Tyler. In de prachtige openingsscene ligt Pearl oud en uitgemergeld op haar sterfbed. Ezra en Jenny staan om haar heen. In haar laatste ogenblikken schiet Pearl een grappig idee te binnen: de kinderen hadden een extra moeder moeten hebben! Toen de kinderen nog klein waren bleef Pearl totaal onverwacht alleen met ze achter. Zoals veel ouders realiseert Pearl zich af en toe wel dat ze soms te kort schoot jegens haar kinderen. ‘You should ‘ve got an extra.’ Een extra moeder, ja dat was niet gek geweest!

---

¹⁵ Hij las voor, nam ze mee uit wandelen, ging met de kinderen naar de kinderboerderij, deed spelletjes met ze, ging dagjes met ze uit, bijvoorbeeld naar het pretpark, nam ze mee naar zijn ouders, hing slingers op bij verjaardagen, stuurde kaarten voor verjaardagen en ging met hen schaatsen. Hij heeft na het uiteengaan van de ouders en de scheiding bijgedragen in de kosten van verzorging en opvoeding van de dochters. (Deze vermelding is te vinden in de uitspraak in hoger beroep op 25 oktober 2000 door het Hof Den Haag, LJN: AB0139)

¹⁶ Art. 247 lid 1: ‘Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouder zijn minderjarig kind te verzorgen en op te voeden.’ Art. 247 lid 2: ‘Onder verzorging en opvoeding worden mede verstaan de zorg en verantwoordelijkheid voor het geestelijk en lichamelijk welzijn en de veiligheid van het kind alsmede het bevorderen van de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid. In de verzorging en opvoeding van het kind passen de ouders geen geestelijk of lichamelijk geweld of enig andere vernederende behandeling toe.’

¹⁷ LJN: AB0139, Gerechtshof 's-Gravenhage, C99/01313. FJR 2002, 54. Rechtspraak.nl

Schieten ouders in hun eigen ogen soms tekort, in de ogen van hun kinderen schieten ze altijd wel ergens tekort. Waar het hier om gaat is de vraag of de overheid daar een corrigerende taak bij heeft. Onze wetgeving is daar duidelijk over: als de ouders voldoen aan hun wettelijke verplichtingen tot verzorging en opvoeding heeft de overheid hier geen enkele rol, onverschillig in hoeverre de kinderen tevreden zijn over die opvoeding en verzorging. Als de overheid haar minimalistische criteria zou laten varen en zou kiezen voor inhoudelijke eisen betreffende de opvoeding, zou zij zich schuldig maken aan perfectionisme, dat wil zeggen dat zij het recht zou gebruiken om een specifieke opvatting van goede opvoeding aan ouders op te leggen. Een van de grote gevaren van kindbescherming is en was van meet af aan het risico van perfectionisme, het gevaar dat ouders de maat wordt genomen aan de hand van een specifieke opvatting van goede opvoeding. Om dit gevaar en de actualiteit ervan nog scherper in beeld te brengen zoem ik in op een tamelijk recente, uitzonderlijke casus. Dit betreft de zaak van het zeilmeisje, Laura Dekker.

U herinnert zich waarschijnlijk dat de 13-jarige Laura enkele jaren geleden het nieuws haalde, omdat ze zich in haar hoofd had gezet om een solozeiltocht rond de wereld te maken en daarmee een leeftijdsrecord te vestigen. En wellicht hebt u gezien dat Laura inmiddels bij haar terugkeer opnieuw in het nieuws is gekomen en wel om dezelfde reden als waar alle heisa in 2009 mee begon: de leerplicht. Via een oplettende leerplichtambtenaar kwam de zaak bij Bureau Jeugdzorg; vervolgens kwamen Bureau Jeugdzorg (BJz) en de Raad voor de Kinderbescherming (Raad) in actie en daarop stelde de rechtbank Laura onder toezicht. De Raad en BJz meenden dat het Laura gezien haar leeftijd verboden moest worden om een dergelijk plan uit te voeren, maar zover ging de rechtbank niet. De Utrechtse kinderrechters besloten Laura onder toezicht te stellen om daarmee af te dwingen dat een flink aantal dingen wat betreft onderwijs en veiligheid duidelijk geregeld zou worden.¹⁸ Er moesten concrete afspraken met de Wereldschool worden gemaakt, Laura moest een EHBO-diploma halen, haar boot diende voldoende te zijn uitgerust voor een dergelijke wereldreis, ze moest voldoende ervaring opdoen met zeezeilen, en voldoende getraind zijn in het omgaan met het typerende waak-slaap ritme dat een dergelijke onderneming met zich meebrengt.¹⁹ Met al deze gedetailleerde aanwijzingen corrigeerde de rechtbank de vader, die steeds had gesteld dat zijn dochter er helemaal klaar voor was. Maar tegelijkertijd gaf de rechtbank met haar uitspraak aan, dat als aan deze voorwaarden zou zijn voldaan, de beslissing verder aan de ouders zou worden gelaten.²⁰ Voor de goede verstaander was hiermee duidelijk dat de rechtbank weliswaar hoge eisen stelde, maar dat de uitvoering van Laura's plan in principe binnen bereik lag.²¹

Het is opvallend dat er vanaf het moment dat deze kwestie in de publiciteit kwam, in de zomer van 2009, vrijwel meteen twee diametraal tegenover elkaar staande kampen

---

¹⁸ Uitspraak Rechtbank Utrecht 28-08-2009, LJN: BJ6275, 272993 / FA RK 09-5005; 272995 / JE RK 09-2115.

¹⁹ Dat er enorme risico's aan een dergelijke tocht verbonden waren, werd in dezelfde periode onder andere duidelijk door de lotgevallen van de zestienjarige Abby Sunderland, die in 2010 met een gebroken mast midden in de Indische oceaan kwam stil te liggen.

²⁰ Dat gold zelfs voor het oordeel van het Gerechtshof Amsterdam (04-05-2010) waarin het beroep van de vader tegen de beslissing van de Rechtbank Utrecht werd afgewezen en de ondertoezichtstelling bekrachtigd: 'Naar het oordeel van het hof is er dan ook sprake van een ernstige ontwikkelingsbedreiging. Met de rechtbank acht het hof denkbaar dat er in bepaalde gevallen middelen kunnen zijn om deze ernstige bedreiging weg te nemen.' LJN: BM2916, Gerechtshof Arnhem, 200.056.276.

²¹ Helaas ontging dit de familie. Haar vader ging tegen de beslissing van de rechtbank in beroep. Haar moeder noemde Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming in een ingezonden brief in het *Algemeen Dagblad* van 17 juli 2010 'criminele organisaties'. Haar grootmoeder lanceerde haar boekje *Zeilmeisje Laura Dekker. Mijn Verhaal* in termen van 'haar gevecht met Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming'. Geen wonder dat Laura, die aanvankelijk open stond voor aanpassingen en verbeteringen, op haar eigen manier meeging in dit verzet, onder andere door de benen te nemen naar Sint-Maarten.

ontstonden. Volgens het ene kamp was hier sprake van ‘benepenheid’ en ‘vrijheidsberoving’. Elke bemoeienis met het plan van Laura werd veroordeeld als ‘typisch Nederlandse betutteling’. Men ageerde vooral tegen ‘dwarsliggende’ ambtenaren die een fantastisch initiatief van een energieke jongemeid zouden frustreren: Laura moest ‘gewoon haar ding kunnen doen’. Daartegenover ontstond een kamp dat vooral kritiek uitte op de rol van de vader, die als aanstichter van het eigenwijze en ‘competitieve’ gedrag van de dochter werd gezien, die niet alleen haar boot gereed maakte, maar ook sponsors wierf, die zich doof zou houden voor waarschuwingen en bijvoorbeeld helemaal geen rekening zou houden met de zorgen van Laura’s moeder. Hier had men al spoedig het idee dat Laura's vader weinig positieve invloed had op haar leven. Dat laatste zag men bijvoorbeeld geïllustreerd in de manier waarop hij Laura, toen die op een gegeven moment in haar eentje met haar zeilboot de Noordzee was overgestoken en in Engeland wegens haar jonge leeftijd was opgepakt en tijdelijk in een kindertehuis werd vastgehouden, ondanks het verzoek van de havenpolitie haar te begeleiden zelf liet terugzeilen.²² Ook het feit dat Laura enige tijd later met € 3500 op zak de benen nam naar Sint-Maarten werd opgevat als bewijs van falend ouderschap.²³

Een eerste opvallend aspect van het anti-betuttelingsverhaal was dat men zich doof hield voor de zeer concrete bedreigingen die door ervaren zeezeilers werden opgesomd als zonder voldoende voorbereiding aan een wereldreis zou worden begonnen. Een dergelijke opstelling is typerend voor radicaal antipaternalisme, dat immers het recht opeist om domme, ongezonde en levensbedreigende keuzes te maken.²⁴ Nog opvallender en bepaald extreem was het feit dat dit antipaternalisme zich in dit geval ook uitstreckte tot een minderjarige. Dat betekent dat het klassieke onderscheid tussen volwassenen en hun (veronderstelde) volgroeide autonome oordeelsvermogen en kinderen en hun toenemende maar per definitie onvolgroeide oordeelsvermogen werd losgelaten. Als dit onderscheid al wordt gerelativeerd, dan impliceert dat vrijwel vanzelfsprekend dat men al niet meer open staat voor het feit dat wetenschappelijk onomstotelijke en cruciale ontwikkelingsverschillen in cognitief, emotioneel en moreel opzicht zijn vastgesteld tussen kinderen tot 16 jaar en volwassenen.²⁵ Laat staan dat men nog open staat voor het pedagogische argument, dat het niet bepaald gunstig is voor een gezonde kinderlijke ontwikkeling als een puber twee jaar lang in sterk isolement doorbrengt, zeker niet als zij daarbij kan komen te verkeren in bijzonder riskante situaties. Een dergelijk extreem antipaternalisme laat zich ten aanzien van kinderen ook goed karakteriseren als pedagogisch nihilisme.

Wanneer dergelijke ‘pedagogisch nihilisten’ erop werden gewezen dat het land te klein zou zijn als Laura op zee zou verongelukken, deden ze dit standaard af met ‘dat is toch haar eigen verantwoordelijkheid en die van haar ouders’, ‘dat moeten ze toch zelf weten’. Zo'n reactie gaat nog verder dan cultureel relativisme. Cultureel relativisten stellen bijvoorbeeld dat kindsoldaten nu eenmaal horen bij sommige niet-westerse culturen, plaatselijke

---

²² Daarmee werd overigens meteen duidelijk dat dergelijke ‘betutteling’ allerm minst typisch Nederlands is. Dat werd nog eens onderstreept toen Laura een jaar later vanuit Portugal wilde vertrekken. Ook daar was het schippers onder de 16 jaar verboden een zeewaardige zeilboot te besturen; daarom vertrok Laura uiteindelijk vanuit Gibraltar.

²³ Beide vertogen zijn goed te volgen op weblogs.nrc.nl/discussie/

²⁴ Als het om opvoeding en kinderbescherming gaat acht iedereen zich deskundig. Hoogleraar Bestuurskunde Paul Frissen schreef in dagblad *Trouw*, ‘Mensen hebben geen recht meer op stommiteiten’ (*Trouw* 05-09-09). Dat dit in de opvoeding toch wat ingewikkelder ligt, blijkt als hij vervolgens poneert ‘alleen als een minderjarige zeezeilster verdrinkt, is er reden ouders wegens nalatigheid te vervolgen.’ Hij ziet daarbij kennelijk over het hoofd dat het de uitdrukkelijke opdracht van de kinderbescherming is om dergelijke ernstige bedreigingen te voorkomen.

²⁵ Vergelijk o.a. I. Weijers & T. Grisso (2009) *Criminal responsibility of adolescents Youth as junior citizenship*, in J. Junger-Tas & F. Dünkler (eds.) *Reforming Juvenile Justice* (pp. 45-67) Dordrecht: Springer; Steinberg, L. (2002) *Adolescence* (6th edition) New York: McGraw Hill.

gewoontes en tradities.²⁶ Pedagogisch nihilisten benaderen kinderen daarentegen als zelf verantwoordelijke individuen, die al dan niet samen met hun ouders keuzes (moeten) maken en daartoe volledige vrijheid behoren te hebben en dus ook niet door tradities beperkt moeten worden. Wat cultureel relativisten en pedagogisch nihilisten echter delen is de gedachte dat zoiets als objectieve kennis omtrent problemen en gevaren voor een gezonde kinderlijke ontwikkeling daarbij irrelevant of tenminste secundair horen te zijn. Pedagogisch nihilisten vinden eigenlijk dat we überhaupt geen kindbescherming en geen enkele vorm van overheidsverantwoordelijkheid met betrekking tot opvoedings- en onderwijskwesties nodig hebben. Zij zien een dergelijke verantwoordelijkheid slechts als een irrelevante schim uit een ver verleden.

Het andere kamp redeneerde precies omgekeerd. En het is deze redenering die onze nadere aandacht vraagt, want dit is het kamp van de kindbeschermers, of althans van een deel daarvan. Wat meteen opvalt is dat vanuit dit perspectief al in het allereerste stadium werd voorgesteld om in te grijpen in de opvoedingssituatie rond Laura. Zodra de Utrechtse vestiging van de Raad en BJz Utrecht in de zomer van 2009 op de hoogte werden gebracht van de wilde en vergaande voornemens van Laura, hebben zij de rechtbank verzocht Laura onder voorlopige voogdij en uit huis te plaatsen, om haar in eerste instantie onder te brengen bij haar moeder en anders in een residentiële instelling.²⁷ Let wel, dit verzoek was niet gebaseerd op enige concrete kennis van de opvoedingssituatie. Er was nog niet met Laura gesproken; er was nog niet met haar vader gesproken ...

Jegens Laura werd een abstract paternalistische rechtvaardiging gegeven voor verregaand ingrijpen in haar opvoedingssituatie. Ik hanteer die terminologie om aan te geven dat er wel sprake was van signalering van ernstig risico, maar geen diagnose van een concreet opvoedingsprobleem en evenmin van een concreet pedagogisch doel dat met voogdij en uithuisplaatsing gediend zou worden. Kort gezegd luidde de redenering: ‘dertienjarigen horen niet alleen op zee’.

Jegens Laura's vader impliceerde deze opstelling een typisch perfectionistische rechtvaardiging van de beoogde verregaande ingreep in de opvoedingssituatie. Men signaleerde niet bepaald schadelijk gedrag van de vader, en men had evenmin specifieke, concrete klachten omtrent zijn pedagogisch handelen, maar men veroordeelde de algehele houding, de visie en opvoedingsstijl van de vader in het algemeen: hij liet Laura zelf vanuit Engeland terugvaren naar Nederland en hij verzette zich niet tegen het zeilplan van Laura. Deze redenering laat zich als volgt samenvatten: ‘een ouder hoort sturender op te treden.’

Dit zijn de twee principiële en gepolariseerde posities in deze discussie: radicaal antipaternalisme en pedagogisch nihilisme aan de ene kant; abstract paternalisme en perfectionisme aan de andere kant. Laten we nu kijken naar de opstelling van de rechters. De rechtbank heeft van meet af aan een heldere lijn uitgezet. Zij heeft meteen korte metten gemaakt met de redenering van de Raad en BJz. Er was volgens haar helemaal geen grond voor het onder voogdij en uit huis plaatsen van Laura. Om te beginnen maakte de rechtbank duidelijk dat het er niet om ging, ik citeer, ‘om te bekijken wat beter, meer verantwoord of wenselijker zou zijn voor de ontwikkeling van Laura’, maar ‘of de overheid met behulp van een kindbeschermingsmaatregel wettelijk gezien mag ingrijpen in de grote mate van vrijheid die ouders toekomt wat betreft de opvoeding en verzorging van hun kinderen. Immers, alleen dan mag de vrijheid van ouders beperkt worden.’ Haar conclusie luidde: ‘het enkele feit dat het perspectief van de vader zo verschilt van dat van de Raad maakt naar het

---

²⁶ Vergelijk de ‘receptorbenadering’ die Tom Zwart bepleit in zijn oratie (2010) *Underscoring the People in Human Rights*, UU.

²⁷ Uitspraak Rechtbank Utrecht 28-08-2009, LJN: BJ6275, 272993 / FA RK 09-5005.

oordeel van de rechtbank niet dat vader als slechte ouder het ernstige verwijt van grove verwaarlozing kan worden gemaakt.²⁸

Een voorbeeldige beslissing van de rechtbank. Enerzijds bevestigt zij onder verwijzing naar de wet dat de overheid een soort overkoepelende/ toeziende verantwoordelijkheid heeft voor het welzijn van minderjarigen, kortom de klassieke gedachte van *parens patriae*. Vanuit dit vertrekpunt plaatst zij Laura onder toezicht gegeven de gevaren die verbonden zijn aan een onvoldoende voorbereiding, om langs die weg controle te houden op de naleving van de eisen die aan Laura en haar vader worden gesteld voordat Laura haar plan kan gaan uitvoeren. Anderzijds demonstreert de rechtbank echter onder verwijzing naar dezelfde wet ook een prudente invulling van haar verantwoordelijkheid en erkent zij de vergaande opvoedingsverantwoordelijkheid van de ouders binnen de randvoorwaarden die ze voor deze situatie concreet heeft aangegeven. Daar zit de grote betekenis van deze uitspraak: de rechtbank geeft precies aan waaraan Laura en haar vader moeten voldoen om de ondertoezichtstelling weer op te heffen en het plan voor de wereldreis te kunnen laten doorgaan. Hiermee loopt de rechtbank als het ware vooruit op wat de nieuwe wet straks uitdrukkelijk van haar verlangt. Met haar uitspraak wijst zij de vader terecht, die in feite te weinig oog had voor deze randvoorwaarden. Maar tegelijkertijd geeft zij aan dat zij geen reden ziet voor ingrijpen in de opvoedingsrelatie tussen Laura en haar vader.²⁹ Het is interessant om te zien dat de Raad zich in de loop van haar bemoedigen met deze zaak conformeert aan de visie van de rechtbank. Daarmee laat de Raad zien een dynamische, lerende organisatie te zijn.

Het voorstel tot voorlopige voogdij en uithuisplaatsing stoelde zoals gezegd op een typisch perfectionistische rechtvaardiging. Er waren geen concrete klachten omtrent het pedagogisch handelen van de vader, er was slechts kritiek op diens algehele houding en losse, tolerante opvoedingsstijl. Het beginsel van non-perfectionisme vormt het klassieke en waarschijnlijk meest fundamentele principe van kindbescherming. Zoals de rechtbank in de casus helder verwoordde, gaat het in de kindbescherming in onze maatschappij niet om de vraag wat door de overheid beter of wenselijker wordt geacht voor de ontwikkeling van het kind, maar om de vraag of de overheid legitieme redenen heeft om in te grijpen in de opvoedingsvrijheid van de ouders. De overheid heeft een verantwoordelijkheid als *parens patriae* om in te grijpen als het mis dreigt te gaan, maar kindbescherming gaat niet over een keuze tussen een tolerante of een strenge of een andere opvoedingsstijl.

Kinderbescherming vereist pedagogisch realisme. Wat soms uit het oog dreigt te worden verloren is het besef dat opvoeding niet alleen door degenen die menen dat zij het beste voor hebben met het kind als uiterst belangrijk wordt beleefd. Soms dreigt men te vergeten dat opvoeding in principe nog veel sterker door de ouders wordt beleefd als wat Ronald Dworkin met betrekking tot menselijk leven heeft aangeduid als ‘heilig’.³⁰ Net als Dworkin beschouw ik deze aanduiding niet noodzakelijk in een religieus maar in een seculier perspectief. Een andere en minder beladen en meer juridische manier om deze universele beleving van de opvoeding aan te duiden is met de term ‘onschendbaar’, hoewel die minder de morele en emotionele impact ervan aangeeft. Waar het mij om gaat is dat voor vrijwel alle ouders opvoeding in het teken staat van een heel cluster van zwaarwegende waarden, die direct met de kwaliteit en betekenis van hun eigen leven samenhangen, ook als ze er in onze ogen of in hun eigen ogen weinig van terecht brengen. Vanuit dit besef zijn bijvoorbeeld rechten van

²⁸ Ibidem en opnieuw Uitspraak Rechtbank Utrecht 30-10-2009, 272995/ JE RK 09-2115.

²⁹ In het eindoordeel van de Rechtbank Middelburg (27-07-2-10) wordt ook duidelijk dat zij het mogelijk contraproductief effect van verdere bemoeienis en het risico dat dat weer met zich mee zou brengen heeft meegewogen. LJN: BN2481, Rechtbank Middelburg, zaak/ reknr: 73059/ JE RK 10-352.

³⁰ R. Dworkin (1993) *Life's dominion*, London: Harper Collins.

ouders en recht op gezinsleven in diverse mensenrechtenverklaringen vastgelegd, zoals in artikel 8 van het EVRM, en heel precies uitgewerkt in jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, zoals Caroline Forder ons in haar bijdrage aan deze bundel duidelijk maakt. Kort samengevat betekent dit, dat ouders plichten en rechten hebben als opvoeders en verzorgers, niet als *goede* opvoeders en verzorgers.

Perfectionisme impliceert een soort ‘luxe’-opvatting van kinderbescherming. Als we maar enigszins realistisch zijn, moeten we immers erkennen, dat we juist als het echt slecht met kinderen gaat, nog heel vaak en eigenlijk structureel te kort schieten:³¹ met onze wachtlijsten; met kinderen die, zoals in het Almelose model, maar via strafrechtelijke weg via een schorsing van voorlopige hechtenis worden aangepakt, omdat betrokkenen weten dat de civiele weg eindeloos kan duren; met ernstig ontspoorde jongeren die al lang op de lokale veelplegerslijst voorkomen, en waar wel serieuze gezinsproblematiek is gesignaleerd maar waar nog nooit een maatregel is opgelegd.³² We weten veel te weinig van de effecten van ingrepen in de ouderlijke opvoeding, maar het weinige onderzoek dat er is, laat zien dat slechts een klein deel van de kinderen beter af is met een kinderbeschermingsmaatregel en dat diegenen er het meest van profiteren degenen zijn bij wie sprake is van ernstige problematiek.³³ Wat verbeelden we ons dan wel, als we ons ook nog even met al die ouders en kinderen willen gaan bemoeien, waar geen sprake is van duidelijke schade, maar waar het niet helemaal gaat zoals wij denken dat voor de kinderen het beste zou zijn?

Preventionisme

Dat brengt me bij mijn tweede punt, de kwestie van het preventionisme. Daarmee bedoel ik een doorschietende preventie. De kern van de kinderbescherming is preventie, het voorkomen van schade voor het kind. In de achterliggende eeuw is heel langzaam erkenning ontstaan dat er rekening moest worden gehouden met het gezinsleven van het kind en dat meer aandacht voor de rechten van het kind niet impliceerde dat de betekenis van diens ouders en diens gezinsleven simpelweg kon worden ontkend.³⁴

Dat lag heel anders aan het begin van de 20^e eeuw. Zoals Bernard Kruithof ons er aan herinnert, heerste er onder de voorstanders van de Kinderwetten een enorm wantrouwen tegen de ouders, als ze in de achterbuurten van de grote steden woonden, en nog breder, als ze arm waren. Zo schreef Van der Aa, degene die verantwoordelijk was voor de opstelling van de Kinderwetten, dat er in het hele land streken waren waar de toestand ‘zodanig was, dat als men strenge eischen stelt, nagenoeg alle ouders in die streken te ontheffen en te ontzetten zouden zijn.’³⁵ Boissevain, een van de belangrijke woordvoerders in de voorbereiding van de Kinderwetten, sprak over ‘de mesthoop’ van de verwaarlozing, ‘die moet worden

---

³¹ Zie bijvoorbeeld W. Slot (2008) Herziening kinderbeschermingsmaatregelen in een ontwikkelingsperspectief, in: M.R. Bruning & J. Kok (red.) *Herziening kinderbeschermingsmaatregelen* (pp.87-96) Deventer: Kluwer; J. uit Beijerse, K. Logtenberg & M. Rietbergen (red.) (2010) *Zorgen om de jeugdzorg*, Den Haag: Boom. Zie ook de kritische opmerkingen op dit punt bij het Wetsvoorstel herziening van de maatregelen van kinderbescherming van de MO-groep (Advies 14 februari 2008), de RSJ (Advies 15 februari 2008), Defence for Children International (Advies 15 februari 2008), de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (21 februari 2008) en de Vereniging van Familierechtadvocaten (Advies 10 april 2008).

³² Zie I. Weijers, K. Hepping & M. Kampijon (2010) *Jeugdige veelplegers*, Amsterdam: SWP.

³³ N.W. Slot, A. Theunissen e.a. (2002) *909 zorgen. Een onderzoek naar de doelmatigheid van de ondertoezichtstelling*, Amsterdam: VU.

³⁴ Vergelijk H. Baartman (2008) Kinderen eerst; en de ouders dan?! in: M.R. Bruning & J. Kok (red.) *Herziening kinderbeschermingsmaatregelen* (pp.97-110) Deventer: Kluwer.

³⁵ B. Kruithof (2008) Overheid, kinderbescherming en ‘het belang van het kind’, *Justitiële verkenningen* 34, 11-23.

weggeruimd'.³⁶ Dit wantrouwen jegens de ouders was in de eerste decennia na de inwerking treding van de Kinderwetten met name heel zichtbaar in die situaties waarin kinderen via beschermingsmaatregelen of strafrechtelijk ingrijpen uit huis werden geplaatst. Decennialang was de houding dat de band tussen ouders en kind zo lang en zo grondig mogelijk verbroken moest blijven vanuit de gedachte dat in deze gevallen het gezin de bron was van de ondergang van de kinderen.³⁷ Pas halverwege de vorige eeuw begon met de inbreng van kinderbeschermers als Daan Mulock Houwer het pedagogisch besef door te dringen dat het contact tussen ouders en kind eerder verbeterd diende te worden dan verbroken, in het belang van het kind.³⁸

Dit aspect van prudentie lijkt aan het begin van de 21^e eeuw tegen de achtergrond van schokkende gezinsdrama's weer vrij plotseling uit beeld te raken.³⁹ Daarvoor in de plaats is vanaf het begin van de nieuwe eeuw weer een sterk wantrouwen jegens de ouders teruggekomen, nu echter niet tegen die kleine groep waarvan we al sinds mensenheugenis weten dat ze een gevaar vormen voor hun kinderen, en ook zelfs niet tegen de ouders in de achterbuurten en/ of met weinig geld, maar tegen *alle* ouders. En dit tegen de achtergrond van een algemene opvoedingssituatie die zich op een historisch en internationaal comparatief ongekend hoog peil bevindt! Dit algehele wantrouwen jegens de ouders gaat gelijk op met een zeer uitgesproken en omvattend streven naar preventie in termen van het absoluut willen uitsluiten van risico's en het bieden van 'zekere veiligheid'.⁴⁰ Typerend is de titel van een opiniestuk van minister Rouvoet, in het vorige kabinet verantwoordelijk voor het ministerie van Jeugd en Gezin: 'Savannah mag nooit meer. Geen kind mag aan zorg ontsnappen'.⁴¹

Ik wil allereerst op het typische maakbaarheidsidee achter deze overheidstaakstelling wijzen. Een dergelijke maakbaarheidsgedachte is kenmerkend voor de 21^e eeuw. Zo'n soort geluid viel al te beluisteren in de reacties op de schokkende gebeurtenis in 2002 in Roermond, waarbij een vader zijn huis in brand stak als gevolg waarvan zes van zijn zeven kinderen om het leven kwamen.⁴² Zo'n maakbaarheidsgedachte gaat gepaard met een onvermogen om te aanvaarden dat er zich ook in onze samenleving af en toe nauwelijks te bevatten menselijke drama's kunnen voordoen. Dat impliceert een zekere immuniteit voor het besef van de onzekerheden die nu eenmaal eigen zijn aan de risico's waarmee kinderbeschermers worden geconfronteerd. Het bestaan van 'veel risico's' geeft allerminst uitsluitsel over het mogelijk voorkomen van mishandeling of een andere vorm van schade voor het kind. De inschatting

---

³⁶ Geciteerd in: I. Weijers (2000) *Schuld en schaamte. Een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafrecht*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 60.

³⁷ Deze houding is door mij getypeerd als het streven naar 'maatschappelijke quarantaine' van het verwaarloosde kind, in: I. Weijers (2000) *Schuld en schaamte*, hoofdstuk 3.

³⁸ I. Weijers (2011) Mulock Houwer: criticus en pionier van de residentiële jeugdzorg. 1^e Mulock Houwer-lezing, NJI/ Kinderrechtenhuis Leiden, 17 november 2011; I. Weijers (1999) De 'verantwoordelijkheidspedagogiek' van Mulock Houwer. Een hoofdstuk uit de geschiedenis van de gestichtsoopvoeding, *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs* 15, 2, 82-102.

³⁹ Typerend is de uitspraak van de Minister van Justitie in de begeleidende brief bij het rapport van de Inspectie Jeugdzorg: 'Met de Inspectie ben ik van oordeel dat bij de bescherming van minderjarigen het perspectief van het kind leidend moet zijn.' Vergelijk H. Baartman (2008) Kinderen eerst; en de ouders dan?!, 101 e.v.

⁴⁰ Op dit punt is de parallel met de UK opvallend, zij het dat men aan de andere kant van de Noordzee enige jaren op ons voorligt. Dit is des te schrijnender, gezien het enorme verschil in welbevinden van kinderen in beide landen. Vergelijk H. Baartman (2008) Kinderen eerst; en de ouders dan?! 107; E. Munro (2004) State regulation of parenting, *Political Quarterly* 75, 180-184; N. Parton (2011) Child protection and safeguarding in England: changing and competing conceptions of risk and their implications for social work, *British Journal of Social Work* 41, 854-875.

⁴¹ André Rouvoet, Savannah mag nooit meer. Geen kind mag aan zorg ontsnappen, NRC van 19 februari 2008.

⁴² Het gezin was in beeld bij 12 hulpverleners en instellingen.

van de betekenis van signalen van mogelijk schadelijke opvoedingssituaties vereist veel ervaring en dergelijke signalen zijn allesbehalve makkelijk te interpreteren.⁴³

Deze omslag van geschokt meeleven met menselijk drama naar het volstrekt willen uitsluiten ervan wordt zichtbaar in een drietal zeer verschillende fenomenen. Een eerste indicatie van het streven naar uitsluiten van risico's zien we in de recente enorme toename van het aantal ondertoezichtstellingen en uithuisplaatsingen van minderjarigen.⁴⁴ Dit wordt algemeen beschouwd als 'Savannah'-effect, dat wil zeggen niet als gevolg van sterk toegenomen gezinsproblemen, maar als direct gevolg van het streven herhaling van drama's als met Savannah en het Maasmeisje te voorkomen *en* natuurlijk als effect van het proces dat volgde tegen de verantwoordelijke gezinsvoogd in de zaak Savannah. Daarna werd het motto in dit veld 'liever te vroeg dan te laat'. De stress die sindsdien met dit werk gepaard gaat, maakt het toch al zware werk er niet lichter op en leidt enerzijds onder meer tot een hoog ziekteverzuim, anderzijds tot risicomijdend, zelfbeschermend gedrag, wat allerm minst bevordelijk is voor de veiligheid van de kinderen.⁴⁵

Een tweede sterke indicatie voor dit nieuwe radicale streven naar veiligheid zien we in het wetsvoorstel herziening kinderbeschermingsmaatregelen dat momenteel in behandeling is in de Eerste Kamer. Zoals ik in het begin van mijn verhaal al duidelijk maakte, is het absoluut niet mijn bedoeling om de hele wet te behandelen, zelfs niet een aantal belangrijke punten daaruit.⁴⁶ Ik kan bij gebrek aan tijd alleen inzoomen op de meest opvallende en op het allerlaatste moment bedachte 'maatregel van opgroei-ondersteuning', een lichte vorm van ondertoezichtstelling. Het is opvallend dat in de hele parlementaire geschiedenis geen spoor is te vinden van een discussie om de grond van de ondertoezichtstelling te verruimen.⁴⁷ Pas recent, in 2000, wordt deze vraag opgeworpen. Het jaar daarna presenteert de Nederlandse Gezinsraad een studie naar de rechtsgrond voor een lichtere pedagogische maatregel, waarin ze concludeert dat de oude wettelijke formulering van de ondertoezichtstelling de juiste is.⁴⁸ Enkele jaren later stelt het Ministerie van Justitie een commissie samen die de vraag krijgt voorgelegd om de knelpunten in de jeugdbescherming te inventariseren met daarbij de opdracht om de mogelijkheid van een lichtere maatregel aan te geven. In het coalitie-akkoord van CDA, PvdA en Christen Unie wordt vervolgens het voornemen vastgelegd om eerder, 'voordat sprake is van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind een lichte maatregel zoals verplichte opvoedingsondersteuning' te kunnen opleggen.

Twee opmerkingen. Allereerst constateer ik met Caroline Forder en anderen die het debat in de Tweede Kamer over het wetsvoorstel kinderbeschermingsmaatregelen hebben gevolgd, dat de wijze waarop de Tweede Kamer hierbij te werk is gegaan op zijn minst 'wonderlijk' mag worden genoemd. De vraag rijst of de Kamerleden wel beseften wat het effect is van de amendementen waarvoor zij stemden, waarbij in twee gevallen de verantwoordelijke staatssecretaris met goede argumenten het amendement ten stelligste heeft ontraden.⁴⁹ Ten

---

⁴³ C. Hoefnagels (2001) *Met recht van spreken. Enkele theoretische en empirische bijdragen ten behoeve van de secundaire preventie van kindermishandeling*, dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam; H. Baartman (2008) *Kinderen eerst; en de ouders dan?!*, 106.

⁴⁴ Er was tussen 2005 en 2008 een sterke toename van OTS-maatregelen (34%), verlengingen OTS (48%), machtigingen uithuisplaatsing (47%) en verlengingen machtiging uithuisplaatsing (58%). Zie: I.M. Berends, E.E. Campbell e.a. (2010) *Bescherming bekeken. Een onderzoek naar ontwikkelingen en regionale verschillen in het aantal ondertoezichtstellingen en machtigingen uithuisplaatsing*, Duivendrecht: PI Research.

⁴⁵ Vergelijk M. Bruning (2007) Risico's in de jeugdzorg: Over veiligheid en controle, *Proces* 6, 239-247.

⁴⁶ Zie daarvoor onder meer de bijdragen van Mariëtte Bruning en Wim Slot aan deze bundel.

⁴⁷ Vergelijk J. Kok (2011) Eerder ingrijpen in het gezin, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 9, 225-228.

⁴⁸ *Als vrijwillig te vrijblijvend is. Een studie naar de mogelijkheid van een lichtere rechtsgrond voor pedagogische interventie*, Den Haag: Nederlandse Gezinsraad, 2001.

⁴⁹ C. Forder (2011) Kroniek van het personen- en familierecht, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 9, 2333-2340. In het ene geval ontraadde de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, Teeven, het amendement Dijsselbloem/ Van Toorenburg ('Wij hebben al een juweel van een maatregel in huis: de onderzoezichtstelling')

tweede vraag ik mij met Caroline Forder en Marielle Bruning af of er werkelijk behoefte is aan zo'n lichte maatregel en of die niet disproportioneel is ten opzichte van het doel dat daarmee wordt beoogd. Vindt deze roep om met een lichte maatregel dwingend te kunnen ingrijpen zijn oorzaak niet vooral in het feit dat we ernstig tekortschieten in het bieden van voldoende langdurige intensieve gezinsondersteuning in vrijwillig kader, ofwel de realisering van een soort 'extra moeder' zoals dat Pearl Tull in haar laatste levensminuten ineens als grappig idee te binnen schoot?⁵⁰

Het moge duidelijk zijn dat deze gedrevenheid om met dwang te reageren op vermeende, lichte tekorten in de opvoeding prudent optreden van jeugdbeschermers zwaar onder druk zet. Dat voorzie ik dan ook als groot risico van de invoering van deze nieuwe maatregel. Een vergelijkbaar risico voorzie ik als gevolg van de derde ontwikkeling die ik hier wil aanstippen. Dit betreft de aanleg van een amper nog te volgen aantal digitale kinddossiers, van het Elektronisch Leerlingdossier tot het Dossier Warme Overdracht van kinderdagverblijf naar basisschool, van de Verwijsindex Risicjongeren tot ProKid, het politiesignalerings-systeem voor 12 minners, van het Justitieel Casusoverleg Support tot het Elektronisch Kind Dossier. Dat laatste is intussen vanwege alle kritiek omgedoopt tot Digitaal Dossier Jeugdgezondheidszorg. Met Roel Pieterman kunnen we hier met recht spreken van een 'voorzorgcultuur'.⁵¹ Het gaat mij niet om de logica achter deze verschillende kinddossiers. Het gaat mij vooral om het streven om zoveel mogelijk digitale informatie te koppelen en daar door de overheid relevant geachte preventieve maatregelen aan te kunnen verbinden. Vanuit het perspectief van de jeugdbescherming voorzie ik met deze ongelofelijke proliferatie van kinddossiers voorsnóg een buitengewoon zorgelijke ontwikkeling. Ik zal me beperken tot een viertal zeer beknopte kritische kanttekeningen bij deze trend.

Ten eerste iets over de vooronderstelling, dat nieuwe Savannah's en Maasmeisjes kunnen worden voorkomen door de aanleg van digitale dossiers. Zo werd het bijvoorbeeld beargumenteerd door André Rouvoet in zijn eerder genoemde stuk in de NRC in 2008. Maar wie de Inspectierapporten over beide drama's erop naleest moet concluderen, dat het probleem in beide gevallen niet een gebrek aan vroegtijdige informatie was. Net als bij de vader die zijn huis in Roermond in 2002 in brand stak met fatale afloop voor zijn kinderen, waren deze gevallen allang in beeld. Waar het volgens de inspectie aan ontbrak was systematische controle en toetsing.⁵² Kortom, de omvangrijke dossiervorming biedt nauwelijks uitzicht op betere mogelijkheden om dergelijke tragische incidenten te voorkomen.

Dan een opmerking over de zin van deze massale dossiervorming. Zoals we hebben gezien gaat het met de Nederlandse jeugd en de opvoeding in het algemeen beter dan ooit. Internationaal lopen we zelfs voorop. Wat is dan de zin van het aanleggen van miljoenen dossiers die decennia lang worden bewaard en die informatie over *alle* Nederlandse kinderen bijeenbrengen? Zoals in de analyse van het Rathenau Instituut met betrekking tot het Elektronisch Kind Dossier droog wordt geconstateerd, zijn veel zoniet de meeste

---

waarbij hij geheel terecht waarschuwde voor afstemmingsproblemen met de nieuwe maatregel. In het andere geval ontraadde de Staatssecretaris van VWS, Veldhuijzen-Van Santen, het amendement Kooiman/ Van Toorenburg, waarbij ze wees op het gevaar van ernstig negatieve gevolgen voor het kind in geval van verplichte doorbreking van het beroepsgeheim van de arts.

⁵⁰ M. Bruning (2011) De ondertoezichtstelling herzien – snellere bemoeienis met meer rechtswaarborgen, *Ars Aequi*, 779-788. Vergelijk W. Buysse, N. Hilhorst & A. Broeders (2010) *Gezinsbegeleiding in vrijwillig en gedwongen kader*, Amsterdam: DSP-groep.

⁵¹ R. Pieterman (2008) *De voorzorgcultuur. Streven naar veiligheid in een wereld vol risico en onzekerheid*, Den Haag: Boom.

⁵² Inspectie Jeugdzorg (2005) *Onderzoek naar de kwaliteit van het hulpverleningsproces aan S.*, Utrecht: IJZ; Inspectie Jeugdzorg (2007) *Onderzoek Maasmeisje. Rapport Bureau Jeugdzorg Rotterdam*, Utrecht: IJZ.

probleemgevallen ook al bekend bij de jeugdzorg.⁵³ Ligt het dan niet meer voor de hand om gericht gegevens te verzamelen over deze probleemgevallen, zodat passende zorg kan worden geboden?

Dan iets over de effectiviteit. Vanwege de enorme aantallen kunnen we verwachten dat kinderbeschermers eerder het zicht op de werkelijke probleemgevallen wordt ontnomen dan aangescherpt. Bovendien is de kans groot dat de enorme hoeveelheid bureau-arbeid die in het analyseren, bewerken en interpreteren van al deze gegevens gaat zitten, uiteindelijk ten koste gaat van de middelen en menskracht die vereist is voor de werkelijk ernstige gevallen.⁵⁴ Dit is een van de terreinen waar we ten onrechte het voorbeeld van Engeland volgen. Daar is overigens al enkele jaren geleden vastgesteld dat deze ontwikkeling eerder contraproductief uitwerkt voor de echte alarmerende opvoedingssituaties.⁵⁵

Tot slot wil ik nog heel kort wijzen op het volstrekt onderschatte probleem van het gebrek aan transparantie met betrekking tot de meeste van deze proactief verzamelde kennis. Dan gaat het om vragen als wie bij deze gegevens mag, welke gegevens mogen worden gekoppeld en door wie, en hoe ouders en kinderen hier inzicht in kunnen krijgen, wat er gebeurt met foute gegevens, etc.⁵⁶ Overall waar op dit moment sprake is van digitalisering van gegevens zien we een parallelle verzwakking van de rechtspositie van de betrokkenen.⁵⁷ Dit gaat onder meer gepaard met risico's van non-corrigeerbare fouten en van *self fulfilling prophecies*, of zoals Mireille Hildebrandt opmerkt met een variatie op de bekende uitspraak van Robert Merton: 'If machines define a situation as real, it is real in its consequences.'⁵⁸

Op het gebied van de digitale dossiervorming heeft zich in een paar jaar tijd een ontwikkeling voorgedaan waar wij veel te weinig inzicht in hebben. Die ontwikkeling kan niet alleen vergaande consequenties hebben voor de positionering, de betekenis en de werkzaamheden van de kinderbescherming, maar ook voor de grondslag ervan. Als we niet snel zeer alert worden op wat er gebeurt op het grensgebied van kinderbescherming en cyberspace, lopen we grote kans dat het perspectief op een prudente overheid ons ongemerkt door de vingers glipt.

Tegen deze achtergrond spreek ik de hoop uit dat de kinderbeschermers in deze eeuw snel opnieuw doordrongen raken van het belang van een prudente omgang met de ouder-kind relatie, ook als de opvoeding niet helemaal naar hun smaak is en ook als die in hun ogen duidelijke tekorten vertoont. Met collega Jo Hermanns constateer ik dat veel opvoedingsproblemen van ouders en kinderen 'te vroeg, te vaak en te ingrijpend' worden verplaatst en bij de ouders weggehaald.⁵⁹ En ik sluit me geheel aan bij de wijze woorden van

---

⁵³ S. van der Hof (2010) Het elektronisch kinddossier: kansen en kanttekeningen, in: G. Munnichs, M. Schuijff & M. Besters (red.) *Databases. Over ICT-beloofes, informatiehonger en digitale autonomie* (pp. 56-63) Den Haag: Rathenau Instituut. Vergelijk M. Abraham, W. Buysse e.a. (2011) *Pilots ProKid Signaleringsinstrument 12- geëvalueerd*, DSP-groep/ WODC.

⁵⁴ S. van der Hof (2010) Het elektronisch kinddossier, 60 e.v.; M.P. de Jong-de Kruijf (2011) *Preventie bij twaalfminners is prachtig, maar ten koste waarvan?*, Scriptie Master Nederlands Recht, UU.

⁵⁵ T. Kuijvenhoven & W.J. Kortleven (2010) Inquiries into fatal child abuse in the Netherlands: a source of improvement?, *British Journal of Social Work* 40, 1154.

⁵⁶ S. van der Hof (2010) Het elektronisch kinddossier, 62.

⁵⁷ J. Staman (2010) Voorwoord, in: G. Munnichs, M. Schuijff & M. Besters (red.) *Databases*; M. Hildebrandt (2011) *De rechtsstaat in cyberspace?* Oratie Radboud Universiteit; J.J. Oerlemans & M.R. Bruning (2010) De Verwijsindex risicojongeren: hulpverleners als privacyjuristen? *Tijdschrift voor Privacy & Informatie* 3, 116-123; W. Sakulin (2008) De doelstellingen van het elektronisch kinddossier en de Verwijsindex risicojongeren: de waarborgen uit de Wbp ondermijnd? *Tijdschrift voor Privacy & Informatie* 5, 237-243; M.P. de Jong-de Kruijf (2011) *Preventie bij twaalfminners is prachtig, maar ten koste waarvan?*

⁵⁸ M. Hildebrandt (2010) Juridische bescherming 'by design'? *Rechtsfilosofie en Rechtstheorie* januari 2010, 4.

⁵⁹ J. Hermanns (2009) *Het opvoeden verleerd*, oratie Universiteit van Amsterdam, Kohnstammleerstoel, 9 juni 2009.

collega Gerben Sinnema, die pedagogen uitdrukkelijk adviseert net als artsen een afwachtend beleid te voeren.⁶⁰ Ik zou kinderbeschermers hetzelfde willen adviseren. Laten we al onze energie en middelen richten op de ernstige gevallen. Dat was de rode draad van onze kinderbescherming en dit vormt zoals u heeft gehoord de rode draad van mijn verhaal.

Met Hermanns en Sinnema besef ik zeer goed dat prudentie in onze op actie gerichte cultuur vaak niet gemakkelijk is. Als we het er maar over eens zijn dat goede kinderbescherming weinig te maken heeft met het opstellen en hanteren van lijstjes met voorwaarden voor ontwikkeling en dat het turven van risico's niet meer is dan een hulpmiddel en dat kinderbescherming daar uiteindelijk niet om draait. Goede kinderbescherming is allereerst en in hoofdzaak heel goed luisteren, naar het verhaal van het kind en naar het verhaal van de ouders

Ik hoop met de invulling van deze leerstoel bij te dragen aan een kinderbescherming, waarin verbetering van de ouder-kind relatie en hulp bij de opvoeding voorop staan en waarin alleen wanneer dit onmogelijk lijkt en de ontwikkeling en gezondheid van het kind ernstig worden bedreigd met beleid wordt gezorgd voor reële, betrouwbare en solide alternatieven.⁶¹ Hoe eerder we erin slagen weloverwogen een stapje terug te doen en weerstand te bieden aan de verleidingen van perfectionisme en preventionisme, en hoe beter we erin slagen de hulp aan ouders en kinderen waar dat echt nodig is te versnellen en te intensiveren, hoe meer we er wellicht enigszins aan kunnen bijdragen dat deze eeuw alsnog het predikaat verdient van 'tweede eeuw van het kind'.

Onderzoek

Dames en heren, ik verheug mij op een wederzijds inspirerende samenwerking met de Raad. Wat het onderwijs betreft hoop ik dat er goede afspraken komen tussen de Raad en de universiteit, zodat ik de komende jaren geregeld grote aantallen raadsonderzoekers in de collegebanken kan aantreffen. Wat betreft het onderzoek zijn tot mijn grote tevredenheid ook twee promotieplaatsen aan de leerstoel verbonden. Dat betekent dat Stephanie Rap en Kristien Hepping de komende jaren vooral aan hun proefschrift kunnen werken, Stephanie op het gebied van de vergelijking van het jeugdstrafrisico in West Europa en Kristien op het gebied van de rol van de ouders in het jeugdrecht. Maar hiermee houden onze ambities zeker niet op. Vorige maand kreeg ik bericht dat het Ministerie van Veiligheid en Justitie geld beschikbaar stelt voor ons plan om het proces van stoppen met criminaliteit onder jeugdige veelplegers in Utrecht nader te onderzoeken. Dat betekent dat we een longitudinale studie kunnen doen, voortbouwend op het onderzoek dat we enkele jaren geleden hebben gedaan naar jeugdige veelplegers in Utrecht.

Tot zover gaat het over het voortzetten van eerder gestart onderzoek. Intussen zijn er in samenspraak met de Raad echter ook plannen ontwikkeld voor nieuw onderzoek en dat betekent dat in de komende jaren naar verwachting twee nieuwe projecten zullen worden gestart. Het eerste is een juridisch project en zal gaan over de motivering van beslissingen om een ondertoezichtstelling en een uithuisplaatsing op te leggen. Het tweede is een pedagogisch project en gaat over de uitkomsten van dergelijke beslissingen. Wat is er van de kinderen terechtgekomen ingeval zo 'n beslissing is opgelegd? Dit is in feite een herhaling van het onderzoek dat Wim Slot tien jaar geleden heeft verricht.

---

⁶⁰ G. Sinnema (2007) *Het kind als verteller*, oratie Universiteit Utrecht Pedagogische diagnostiek en behandeling, 21 september 2007.

⁶¹ Artikel 8 EVRM verlangt van de Staat, als zij ingrijpt in de opvoedingssituatie, dat zij zorg draagt voor een correcte uitvoering van de kinderbeschermingsmaatregel. Terecht merkt de Raad van State in haar kritisch advies bij het Wetsvoorstel herziening van de maatregelen van kinderbescherming op, dat die garantie thans niet kan worden gegeven. Advies W03.08.0362/II, punt 2, Kamerstukken II 2008/09, 32 015, nr 4 (23 oktober 2008).

Dankwoord

Tot slot wil ik graag enkele mensen bedanken. Allereerst dank ik het College van Bestuur van deze universiteit voor het in mij gestelde vertrouwen. Ook bedank ik graag degenen die zich vanuit de Raad bijzondere inspanningen hebben getroost om deze leerstoel te realiseren: Goos Cardol en Wim Teunissen. Aansluitend bedank ik Marie-Louise van Kleef, algemeen directeur van de Raad, die van meet af aan enthousiast was, evenals Hans van den Donk, de man die zorgt dat mooie woorden ook in concrete plannen resulteren. Dan de decaan van de FSW, Willem Koops, die er in het bijzonder op heeft toegezien dat deze leerstoel nog net van start kon gaan voor mijn en zijn pensionering en die er voor heeft gezorgd dat het College van Bestuur bereid was om bij hoge uitzondering toe te staan dat ik deze leerstoel in principe nog een flink aantal jaren mag bekleden.

Dan wil ik ook graag een aantal mensen bedanken die hebben bijgedragen aan het onderzoek dat wij de laatste jaren hebben verricht. Allereerst Isabeth Mijnares, jeugddofficier te Utrecht, die mij indertijd benaderde over het probleem van de jeugdige veelplegers en die ook de Utrechtse pilot en het onderzoek naar de mogelijkheden om de betrokkenheid van de ouders bij de strafzitting tegen hun kind te vergroten initieerde.⁶² Dan wil ik ook Jolande Calkoen en Albert Klijn van de Raad voor de Rechtspraak bedanken. Zij hebben het mogelijk gemaakt dat wij onze grote internationale studie van het jeugdstrafproces konden afronden en publiceren.⁶³ Daarbij waren in de afgelopen tien jaar enkele tientallen studenten betrokken die gezamenlijk zo'n 700 jeugdstrafzaken in Nederland en ruim 2000 zaken in 10 omringende Europese landen hebben onderzocht en aanvullend honderden interviews hebben gemaakt. Dank aan jullie allen! In de persoon van Jolande Calkoen bedank ik ook al die kinderrechters die door de jaren heen hebben gezorgd dat wij dit onderzoek konden doen.

Dan wil ik een paar mensen van het Willem Pompe Instituut bedanken, dat bijzondere instituut in de binnenstad waarvan ik hoop dat het ondanks bezuinigingen en reorganisaties tot in lengte van dagen zal blijven bestaan. Ik wil François Kristen, voorzitter van het instituut, bedanken voor zijn inspanningen om optimale condities voor de promoties van Stephanie en Kristien te creëren. Mijn bijzondere dank gaat naar Ton Liefwaard, met wie ik de laatste jaren zeer intensief heb samengewerkt, zowel in onderwijs als onderzoek. Jij vertrekt binnenkort naar Leiden om daar als zeer jonge hoogleraar te gaan doceren op het terrein van de kinderrechten. Ik hoop en verwacht dat wij ook de komende jaren nog heel veel samen zullen ondernemen. En tenslotte dank ik ook Annie en Carin, de twee trouwe krachten van het secretariaat op wie ik altijd een beroep kan doen.

Bij pedagogiek heb ik de laatste jaren regelmatig steun gehad van Hans van Luit, rots in de branding, en ook daar wil ik in het bijzonder iemand van het secretariaat bedanken, namelijk Randy, die altijd rustig op zoek gaat naar oplossingen en desnoods zelf even toezicht houdt op studenten.

En dan kom ik bij mijn onovertroffen docententeam, met als oude vaste kern Marjolein, Stephanie, Kristien en Ytje. Jullie hebben met jullie grote inzet allemaal enorm bijgedragen aan de ontwikkeling van de minor Jeugd en Criminaliteit en ervoor gezorgd dat dit een echte succesformule werd. Marjolein en Ytje hebben inmiddels elders nieuwe uitdagingen en mooie banen op dit terrein gevonden. Stephanie en Kristien blijven naast hun promotie-onderzoek

---

⁶² K. Hepping & I. Weijers (2011) *Effectieve ouderparticipatie in het jeugdstrafproces. De Utrechtse pilot Versterken Betrokkenheid Ouders*, Amsterdam: SWP.

⁶³ S. Rap & I. Weijers (2011) *De jeugdstrafzitting: een pedagogisch perspectief*, Den Haag: Raad voor de Rechtspraak, Research Memoranda 7, 2.

gelukkig nog wel nauw betrokken bij het team, dat inmiddels is versterkt met Yannick van den Brink. Ik verheug me zeer op de voortzetting van onze samenwerking.

Tot slot bedank ik Tjitske, kenner van Ido Wijers, de politieke theorie en rechtsradicalisme. Meer dan bij al mijn andere projecten heb jij met je kritische vragen en opmerkingen bijgedragen aan de totstandkoming van dit verhaal.

Ik heb gezegd.